

MOBILITZACIONS I CONFLICTES DERIVATS DE LA PROTECCIÓ AMBIENTAL A LA MARINA ALTA

RESUM: La comarca de la Marina Alta compta amb tres zones protegides amb la figura de Parcs Naturals: El Montgó, el Penyal d'Ifac, i la Marjal de Pego-Oliva, que no han estat exempts de conflictes abans, durant i després de la seua declaració.

PARAULES CLAU: Montgó, Penyal d'Ifac, Marjal de Pego-Oliva, Bèrnia i Ferrer, les Sorts.

1. Introducció

L'existència d'organitzacions ecologistes està estretament lligada al desenvolupament dels sistemes democràtics i al progrés de les llibertats civils. El moviment està representat per una variada gamma d'organitzacions no governamentals, des del nivell global fins l'escala local. Alguns d'aquests grups, compten amb decennis d'història i disposen d'importants infraestructures a nivell internacional; encara que la majoria els formen organitzacions locals de caràcter més o menys espontani.

Si l'ecologisme com a corrent social naix en la dècada dels anys seixanta i setanta, podem dir que els anys vuitanta significaren la projecció política que tractava de donar resposta a l'esmentada corrent, amb posada en marxa entre altres qüestions, d'una llarga llista de lleis i reglaments en matèria mediambiental.

L'existència d'espais fortament amenaçats per l'acció humana amb un extraordinari valor ecològic i paisatgístic, forçaria una sèrie d'operacions administratives que podríem qualificar de *rescat*, mai millor dit, amb la intenció d'aconseguir la protecció global i per la via de la urgència, de determinats àmbits geogràfics. Aquest fou, sens dubte, el context del naixement dels Espais Naturals Protegits al País Valencià. Era més que evident, que la nostra

comarca es convertiria en un referent per l'important nivell de pressió humana exercit tant als vessants del massís del Montgó com al Penyal d'Ifac. És per això que aquests dos indrets foren dels primers en ser protegits, d'una llarga llista d'espais naturals valencians.

La comarca de la Marina Alta compta amb tres zones catalogades amb la figura de Parcs Naturals: El Montgó, el Penyal d'Ifac, i la Marjal de Pego-Oliva. Només aquest últim, ha estat protegit a partir de la Llei 11/1994, de 27 de desembre, d'Espais Naturals Protegits de la Comunitat Valenciana. El Montgó i el Penyal d'Ifac, obtingueren la declaració l'any 1987, acollint-se a la derogada Llei estatal d'Espais Naturals de 1975, i de les competències que l'Estatut d'Autonomia li atorgava.

Capítol a part mereix el cas de les Salines de Calp, paratge declarat com a Zona Humida Catalogada l'any 2002; també en virtut de l'esmentada Llei 11/1994, així com les declaracions de Paisatge Protegit de la Serra de Bèrnia i del Ferrer als termes municipals de Benissa i Xaló (2006), i el Paisatge Protegit de les Sorts, al terme municipal de Teulada-Moraira (2006).

La Marina Alta també compta amb tota una proposta de Xarxa Natura 2000, que inclou bona part de la nostra franja litoral, les riberes del riu Xaló-Gorgos i les serres conegudes com Valls de la Marina. Al nostre territori, també hi trobem un bon número de microreserves de flora.

Sota l'amenaça de l'urbanisme desaforat, la protecció d'aquests espais no ha estat gens fàcil. A excepció de la proposta més recent de la Xarxa Natura 2000, de caire més institucional, quasi tots els casos de protecció territorial per *blindatge* del nostre territori, han produït conflictes socials entre diferents parts. Postures socials enfrontades i que diferencien dos perfils socioeconòmics o d'interessos ben contraposats. D'una banda, tenim l'Administració autonòmica, que tindria, d'entrada, la voluntat de protegir "d'ofici" aquests paratges; a més, cal afegir la voluntat de determinada població amb una consciència més o menys preocupada pel medi ambient. D'altra banda, tenim un segment de població, sovint local i majoritària, que mostra determinats interessos. En aquest grup hi trobem els propietaris dels terrenys, agricultors i empreses d'afers econòmics vinculats normalment al fenomen urbanístic. Per la seua naturalesa, pertoca remarcar aquesta distinció. Els casos de Dénia i Calp, responen perfectament al primer cas; mentre que al segon grup hi trobem el cas diferencial de la Marjal de Pego-Oliva.

En aquest joc de bàndols polaritzats, seria prou controvertit avaluar el paper que li ha tocat jugar a determinats consistoris. Un paper en teoria, només en teoria, *neutre*, si fixem l'atenció als diferents moments i contextos polítics o socials.

En un context històric ben diferent, la protecció de la Serra de Bèrnia i del Ferrer també ha generat conflicte en la seua declaració com a Paisatge Protegit l'any 2006. En aquest cas, els residents i propietaris d'habitatges aïllats de la partida rural de Pinos, s'han manifestat de forma continuada davant la Conselleria de Medi Ambient, ja que consideraven que es limitaven els seus usos i drets en relació amb la propietat privada.

Menys complicada ha sigut la protecció del Paisatge Protegit de les Sorts a Teulada-Moraira, on l'Agenda 21 Local i els processos de participació pública, permeteren un consens social majoritari a l'hora de protegir aquest espai.

De la confrontació prèvia, passem ara a la posterior problemàtica una vegada es compta amb una declaració formal. En aquest segon escenari, toca aprovar els instruments de gestió coneguts com Plans d'Ordenació dels Recursos Naturals (PORN), Plans Rectors d'Ús i Gestió (PRUG), i els Plans Especials, segons el cas. El fet de no comptar tots els espais analitzats amb aquestes eines de gestió, s'explica segurament, per la manca d'acords o de diàleg entre els grup d'interès i la pròpia administració. Aquesta afirmació és difícil que siga reconeguda per part de les administracions, però en la pràctica, aquests instruments, almenys en el cas dels Parcs Naturals, no estan preparats per incloure mecanismes de participació ciutadana adients, tal i com es reflexa en la dinàmica de funcionament dels òrgans rectors dels Parcs.

També s'ha de dir, que el nivell de diàleg i complexitat social que requereix per exemple la Marjal de Pego-Oliva o els Paisatges Protegits, on conviuen o dominen interessos agrícoles i propietaris privats, ha de ser forçadament diferent al que existeix al Penyal d'Ifac. De fet, el comportament d'aquest espai, és més simple, ja que funciona com si fóra un *ressort* purament turístic. El sistema de protecció mitjançant la declaració dels Paisatges Protegits, de la mateixa manera que altres figures reconegudes a la nostra legislació d'espais naturals, es mostren com ferramentes de gestió ben diferents dels Parcs Naturals, també a l'hora de fomentar mecanismes de participació ciutadana.

2. Impactes ambientals i reacció social al Parc Natural del Montgó

Es pot afirmar que el Parc Natural del Montgó ha estat des de sempre, exposat als efectes i pressions derivats de la mà humana.

Cavanilles el va descriure a la seua obra *Observacions sobre la Història Natural, Geografia, Agricultura, Població i Fruits del Regne de València*, de la manera següent:

“En Dénia comencen els arrels del Montgó, amb costeres ràpides fins el

mateix cim en lloms obtusos. Des d'ella es gaudeix d'horitzons vistosos, al mar cap a orient quan arriba la vista, cap al nord del marquesat de Dénia, seguit de la Segària, els pobles coneguts amb el nom de Marina al Sud, i al ponent fins als elevats monts que tallen la vista fins a la vall de Xaló i Murla”.

(...)

“Tot està verd cap al nord, a excepció dels talls perpendiculars pròxims cap al cim. Pel contrari, fins als migdia, tot és aridesa i penyes pelades en bancs quasi horitzontals plens de materials calcaris.”

(...)

El Montgó és un relleu litoral que condiciona les relacions funcionals i de mobilitat entre els pobles de la Marina Alta. El massís és comparteix amb els municipis següents:

COMARCA /	MUNICIPIO	HABITANTES	DENSIDAD hab/km ²	SUPERFICIE Km ²
La Marina Alta	DÉNIA	38.584	582,93	66,19
	ONDARA	5.749	552,26	10,41
	PEDREGUER	6.489	219,45	29,57
	GATA DE GORGOS	5.212	256,37	20,33
	XÀBIA	26.649	388,53	68,59
	TOTAL	82.683 hab.	423,81 hab/km²	195,09 km²

(Font PRUG del Parc Natural del Montgó).

Per tots els seus valors mediambientals, durant l'any 1986 l'Ajuntament de Dénia acordà iniciar l'expedient per a declarar el Montgó com a Parc Natural, i va ser aprovat pel Consell el 16 de març de 1987. Una aprovació sustentada en un acord del plenari de l'Ajuntament de Dénia. Prèviament a aquest acord, el lletrat Bernardo Hernández Bataller va emetre un informe jurídic en relació a la situació de la denominada “Colònia del Montgó”, a gener del 1986. En aquest informe, s'assenyalava que, si l'objectiu era que la “Colònia Agrícola del Montgó” es destinara a l'ús social i el goig de tots els habitants de Dénia, hauria de ser declarada com a Parc Natural, i recomanava la formalització d'una zona de “pre-parc”, en la part baixa d'allò que fou la Colònia i els terrenys circumdants. A més de ser un informe previ a l'acord plenari de l'Ajuntament de Dénia, el lletrat analitzava en el document l'aplicació de la Llei de 30 d'agost de 1907 sobre Colonització i Repoblació de l'Interior,

i la seua estranya vigència, el naixement de la Colònia a Dénia, la divisió i explotació en lots, la seua desaparició per la fil·loxera, la situació en el moment de la redacció de l'informe i les dades cadastrals en un document que, valga recomanar la seua reconversió en un article de divulgació sobre aquest fenomen per part de l'autor o l'Ajuntament de Dénia.

Un dels punts més polèmics d'aquesta primera declaració fou l'article vuitè, titulat *Tempteig i retracte*, en el qual s'obligava a notificar a la Generalitat Valenciana, els canvis de titularitat per transmissió de domini de qualsevol predi ubicat en l'interior del Parc Natural, tot especificant-hi el preu que s'hauria de satisfer o el valor que se li assignara en la transmissió. Aquesta obligació afectava a tots els terrenys, qualsevol que fóra la seua extensió i l'índole dels seus aprofitaments, així com, a la persona física o jurídica que realitzara la transmissió, com a la qui obtinguera la titularitat. En l'apartat tres del mateix article, s'apuntava que "en el termini de tres mesos, a partir de la data de notificació, la Generalitat Valenciana podrà exercir el dret de tempteig, subrogant-s'hi en els drets de l'adquirent. No obstant això, si no interessava la subrogació a la Generalitat Valenciana, aquesta, en el termini d'un mes, caldrà que notifique als Ajuntaments de Dénia o Xàbia, segons el terme municipal en què es trobe el predi, sobre la transmissió projectada, per tal que aquests puguen exercir el dret en forma legal". A més, l'apartat quatre de l'article assenyalava que "si es realitzava algun canvi de titularitat d'un terreny ubicat en l'interior del Parc Natural sense haver-ho notificat en la forma precisada anteriorment a la Generalitat Valenciana, aquesta, o en el seu cas, els Ajuntaments de Dénia o Xàbia podran, durant el termini de tres anys, exercir el dret de retracte o de subrogació en el dret de l'adquirent, pel preu de venda o valor assignat al predi en la transmissió, amb deducció, si procedia, dels danys, per judicis o merma del valor que per qualsevol causa hagués experimentat aquest". Aquest tema fou molt polèmic, ja que, en els anys vuitanta, el valor que es fixava en l'escriptura de compravenda com a molt arribava al 50% del preu real en la majoria de les transaccions immobiliàries. Respecte el retracte, al facultar a la Generalitat Valenciana i als Ajuntaments de Dénia i Xàbia per a poder adquirir els immobles, ubicats en el perímetre del Parc Natural, amb les mateixes condicions que el comprador particular, estava facilitant que l'Administració pública poguera incrementar la seua superfície de parc a un preu molt interessant, ja que era el que constava en l'escriptura pública. Cal tenir en compte que la majoria d'aquestes transaccions es feien a residents estrangers i es posava un preu real en el contracte privat, encara que es feia constar la meitat del preu en l'escriptura pública. Evidentment, un altre aspecte que incomodava per aquest fet era el fiscal, doncs es pagava més declarant més preu en les escriptures sobre l'impost de transmissions

patrimonials, i també en els impostos de societats i de la renda.

Només dos mesos després, es publicava el Decret 70/1987 de 25 de maig, del Consell, pel qual s'acordava la derogació del polèmic article vuitè del Decret 25/1987, de 16 de març, de declaració del Parc Natural del Montgó, argumentant que “les dilacions consegüents a l'exercici dels drets de tempteig i retracte podien frustrar expectatives d'operacions que normalment es realitzen amb rapidesa, i que afecten a petits propietaris en gran part estrangers”, i conclouïa assenyalant que “en tant no es delimitaren amb més precisió les zones on el tempteig i retracte aquestes havien d'exercitar-se, d'acord amb el Pla General”. D'alguna de les maneres, les expectatives econòmiques normals, es veien ara condicionades amb protecció d'ofici per part del Consell.

Ja en la dècada dels 90, el conflicte reaparegué amb força entre partidaris i opositors al Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals del Montgó (PORN), on prengueren protagonisme les reivindicacions dels llauradors i propietaris, especialment als termes municipals de Gata de Gorgos i Pedreguer.

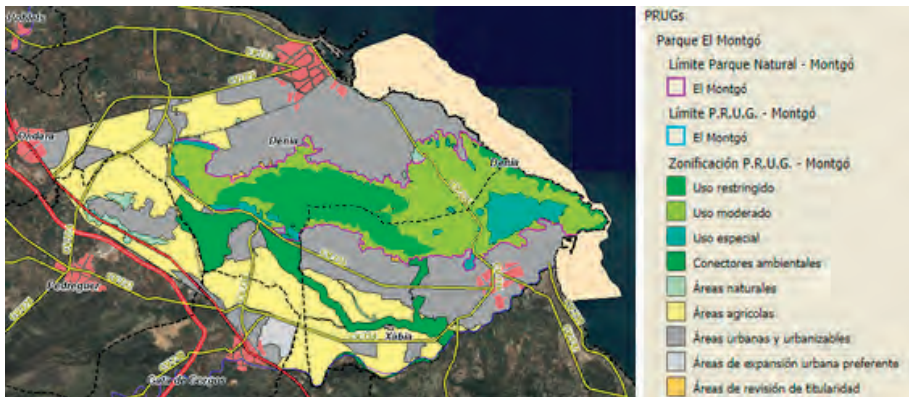
De fet, un dels principals problemes d'aquest parc ha sigut, sobretot, la seua delimitació i la pressió constructora en les fites i els vessants. Així, al gener de l'any 1994, la Conselleria de Medi Ambient va remetre als propietaris la nova proposta de delimitació que incloïa els terrenys del Pla Parcial Marquesa VI. L'Ajuntament sol·licità a la Conselleria la negociació i exclusió dels terrenys qualificats d'urbans en el Pla General d'Ordenació Urbana (PGOU), aprovant les al·legacions presentades contra la nova delimitació, sense donar per acabades les negociacions amb l'Administració. Fruit d'aquestes pressions, naixeria eixe any, la Coordinadora en Defensa del Montgó. Una associació que prompte encetaria accions legals, amb motiu de la caducitat del Pla de la Marquesa VI.

Al gener de 1997, la Conselleria de Medi Ambient va presentar a Dénia la nova delimitació del Parc Natural, deixant fora de la zona protegida el sòl urbà consolidat dels Plans Parcials Marquesa II, III i V, i incorporant les zones verdes i alguns barrancs de la polèmica Marquesa VI. La proposta no concretava qüestions tan importants com la titularitat pública o privada d'algunes parcel·les que havien quedat al marge del perímetre. Aquest fet fou qualificat pel representant del Grup Ecologista Agrò, com “una presa de pèl” (CARRIÓ ARTIGUES, ALL ET AL. 1999: 836-837).

També en la dècada del noranta, el massís patiria una cadena d'incendis forestals molt greus. Així, l'11 d'agost de 1994, les flames arrasaren 700 hectàrees i un any després, es calcinaren 5 hectàrees al cap de Sant Antoni i 125 al paratge de les Rotes. Al mes de juny de 1996, el foc acabaria per afectar un total de 180 hectàrees al costat de la urbanització *Los Lagos*, en el vessant

sud del Parc. En la mateixa dècada, el 15 d'agost de 1999, les flames desolaren el Montgó amb un incendi d'aproximadament 400 hectàrees, en el qual unes 3.000 persones van ser desallotjades dels seus habitatges.

En aquests anys sorgiren noves polèmiques i conflictes al voltant del Parc, com el conflicte entre partidaris i opositors al Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals del Montgó (PORN). En aquest altercat, els grups que podríem qualificar com a “*protectors*” demanaven més mesures preventives que vetllaven per la qualitat ambiental. L'altra part, considerava que la Conselleria de Medi Ambient s'havia excedit al limitar la possibilitat dels llauradors i propietaris, especialment als termes municipals de Gata i Pedreguer. Aquest últim grup manifestava que “allò que es volia, era controlar el que fem en la nostra casa” segons declaracions de la Plataforma “Salvem la Nostra Terra”, en l'edició del diari *El País* en la Comunitat Valenciana del 28 de maig de 2001. Finalment, aquest Pla es va aprovar a partir de la publicació del Decret 180/2002 de 5 de novembre, que junt amb el Pla Rector d'Ús i Gestió (PRUG), són les principals eines de protecció, ordenació i gestió del Parc.



(Font PRUG del Parc Natural del Montgó. GVA).

En la darrera dècada, també es va viure un altre conflicte entre l'Ajuntament de Dénia i els constructors, per la negativa a la concessió de llicències d'obra per habitatges que no estaven connectats amb el clavegueram, segons la normativa i la política urbanística per a la zona del Montgó i les Rotes. L'Associació de Constructors i Empreses Afins de Dénia, realitzaren una vaga i manifestació al mes d'abril del 2005 davant de les portes de l'Ajuntament. En aquells dies, es visqueren moments de molta tensió entre constructors i els ecologistes que els esperaven a la porta.



Ecologistes i constructors als baixos de l'Ajuntament de Dénia. Abril de 2005 (Font *Canfali*).

La polèmica entre constructors i l'Ajuntament arribaria al seu final a l'octubre de 2006, quan es signà un conveni per a la concessió de llicències¹ i s'aconseguí que la Confederació Hidrogràfica del Xúquer financera la construcció de la xarxa de clavegueram. L'execució d'aquestes obres començà a finals de 2011, encara que a dia d'avui no estan acabades, i han generat nombrosos conflictes i molèsties entre els veïns. De fet, l'Ajuntament de Dénia va denunciar a l'empresa adjudicatària de les obres.

Un altre conflicte al Montgó ha estat la creació l'any 2006, d'una associació de descendents de petits agricultors o propietaris de les terres de les colònies del Montgó, que fonamentalment demanden la rehabilitació i la utilització de les seues propietats².

¹ Acord de l'Ajuntament de Dénia de 26 d'octubre de 2006: "(...) aprobar la modificación de la Ordenanza Reguladora de las Licencias Urbanísticas y Otros Actos Urbanísticos Municipales, para incluir en su texto la siguiente Disposición Transitoria: a los efectos de otorgamiento de las licencias de obra, se entenderá, respecto de las parcelas incluidas en el área/s a que se refiere el convenio entre el Ayuntamiento de Denia y la Asociación de Constructores y Empresas Afines de Denia, para el fomento de la actividad constructora de la pequeña y mediana empresa y del empleo familiar, que su urbanización simultanea a la edificación quedará garantizada mediante: a) Compromiso de no utilizar la edificación hasta la conclusión de las obras de urbanización, tanto las de redes de alcantarillado que corresponde ejecutar el ayuntamiento como las restantes obras cuya ejecución asume el particular, y de incluir tal condición en las transmisiones de propiedad o uso del inmueble. La licencia urbanística que autorice la urbanización y la edificación simultáneas deberá recoger expresamente en su contenido ese compromiso que deberá hacerse constar en las escrituras de declaración de obra en construcción o de obra nueva que se otorguen o inscriban; y b) Afianzamiento del importe íntegro del coste de las obras de urbanización precisas en cualquiera de las formas admitidas por la legislación de contratación pública. Se exceptúa la exigencia de afianzamiento respecto de las obras cuya ejecución asume el Ayuntamiento en virtud de convenio antes citado."

² Podeu consultar més informació sobre les colònies del Montgó en l'article de Joseba A. Rodríguez Aizpoea titulat "Evolució i situació dels bancals abandonats del Montgó" en el número 5 de la Revista *Aguaits* (RODRÍGUEZ AIZPEOLEA, 1990: 29-54).

A tots aquests impactes i agressions, cal afegir l'incendi de 2012 als voltants de la Torre del Gerro, en la part final de les Rotes, i les retallades del personal del Parc per part de la Conselleria de Medi Ambient, fet que representa, a dia d'avui, un dels principals perills del parc.

3. Conflictes agrícoles i mediambientals a la Marjal de Pego-Oliva

“Les marjals ocupen la part oriental, i jeuen entre els caps de Mostalla i Segària, la qual dista del mar una llegua, i solament té un quart de llegua des d'orient cap a ponent. El sòl es compon de terra negra resultant de les despulles dels vegetals nadius, tot cultivat per molts canals i partions.” (...)

Font: *Observacions sobre la Historia Natural, Geografia, Agricultura, Població i Fruits del Regne de València*.



Parc natural de la Marjal de Pego-Oliva (Font GVA).

El paratge de la Marjal de Pego-Oliva, comprés entre les comarques de la Safor i la Marina Alta, és un dels exemples on es pot comprovar que la declaració de Parc Natural ha comportat fortes polèmiques, tant en el període previ a la declaració, com en la posterior gestió.

L'anàlisi d'aquest cas, per les conseqüències socioeconòmiques, mediambientals o jurídiques, ens permet abordar la seua qüestió de forma independent i separada del capítol dedicat a la “guerra de l'aigua”.

Aquest espai va estar al punt de mira dels macro projectes d'oci que es van prospectar al llarg de tot el país, cas de Terra Mítica a Benidorm, o el complex Marina d'Or, *Mundo Ilusión* en la província de Castelló. Durant uns anys, es va plantejar construir *Euro Disney* en aquesta zona humida. Així, al juliol de l'any 1985, el propi conseller de Turisme es va entrevistar a Dénia amb alguns promotors turístics per a tractar i vendre les virtuts que hipotèticament comportaria la construcció del projecte. Un projecte que implicava la corresponent creació de mà d'obra, xifrada en aquell moment en 10.000 persones durant la construcció, i entre 6.000 i 12.000, quan les instal·lacions entraren en funcionament. Al novembre de 1985, els tècnics de *Walt Disney* visitaren la marjal, totalment negada per les pluges de setmanes anteriors. Finalment, el projecte marxà a la ciutat de París (CARRIÓ ARTIGUES, ALL ET AL. 1999: 837).

Però a banda de l'anecdòtica polèmica dels anys vuitanta, la utilització d'aquest espai natural com a recurs agrícola pels llauradors, ha provocat durant dècades un gran conflicte entre els partidaris de la protecció i els defensors de l'activitat econòmica en la marjal. Al setembre de 1990, el Consell de la Generalitat Valenciana, anuncià la paralització de la dessecació de la marjal i la voluntat de protegir el paratge. Quatre anys després, la nova Llei 11/1994, d'Espais Naturals Protegits incloïa la Marjal de Pego-Oliva com a Parc Natural, anunciant la compra de terrenys afectats amb l'oposició dels propietaris i regants de la zona.

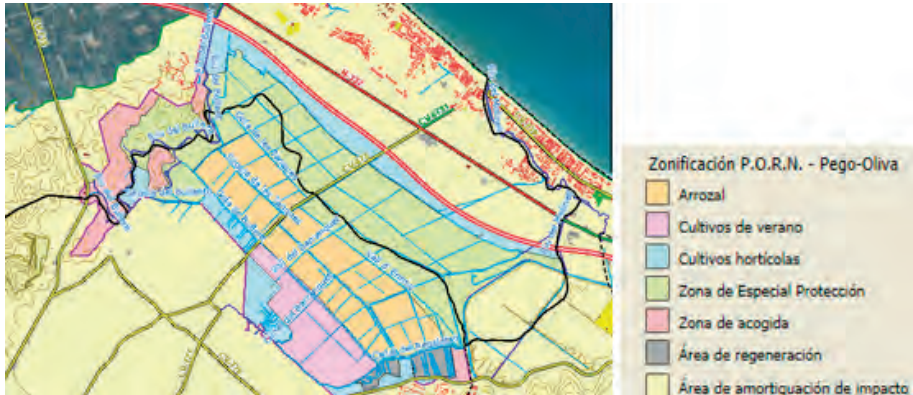
Amb l'arribada a l'alcaldia de Pego de Carlos Pascual l'any 1995, un grup d'agricultors s'enfrontaria a una concentració ecologista a la Marjal. De forma paral·lela, el nou alcalde s'enfrontava també a la Conselleria d'Agricultura i Medi Ambient, per les limitacions imposades als llauradors.

Els moments de tensió viscuts en la "guerra de l'aigua" dels anys vuitanta, tornaren a Pego, però aquesta vegada amb forts enfrontaments entre l'equip del govern de l'alcalde Carlos Pascual (PP i UV), i els grups de l'oposició representants pel PSPV i UPV. Al març de 1997, la guàrdia civil, la Conselleria de Medi Ambient i el Grup Ecologista Agrò, denunciaren a l'alcalde de Pego per haver permès la crema de vint hectàrees de terreny dins de la Marjal, i per haver impedit amb l'ajuda de la policia local, l'actuació dels bombers i l'entrada del director del parc. Als pocs dies, la Conselleria notificà a l'alcalde i al regidor d'Agricultura, l'obertura d'un expedient sancionador per la dessecació d'una part del parc i la mort de centenars de peixos. A més, el jutjat de Dénia va paralitzar les tasques agràries a la Marjal, fet que originà la manifestació de 1.000 pegolins que es desplaçaren fins la capital de la comarca (CARRIÓ ARTIGUES, ALL ET AL. 1999: 828-829).



Part de la població local recolzava a l'alcalde processat per delictes ecològics.

Després de vuit anys de fortes polèmiques i conflictes, l'alcalde va perdre la majoria absoluta al maig de 2003, i l'oposició del PSPV, Bloc i PP signaren un pacte de govern que minvaria una mica el conflicte viscut anys enrere. De totes maneres, 18 anys després de la seua declaració com a Parc Natural, encara no s'ha aprovat el Pla Rector d'Ús i Gestió (PRUG). Els grups ecologistes s'han manifestat en nombroses ocasions per reivindicar-ho, arribant fins i tot al propi Síndic de Greuges de la Comunitat Valenciana.



Parc Natural de la Marjal de Pego-Oliva (PORN) (Font. GVA).

Anys després dels fets, Pascual va ser processat i condemnat per la secció 3a de l'Audiència d'Alacant a sis anys de presó per delictes ecològics i contra el medi ambient, per autoritzar la dessecació i per transformacions a la Marjal de Pego-Oliva entre els anys 1996 i 1998, així com per desobediència i atemptat contra el director del Parc Natural.

4. Conflictes mediambientals a Calp: la triada Penyal d'Ifac, Salines i Banys de la Reina

Es recullen fins a tres episodis de mobilització social al municipi de Calp al voltant del seu urbanisme i les seues derivacions mediambientals. Segurament són pocs, si mirem el nivell de creixement constructiu que ha patit aquesta localitat del sud de la Marina (CORINE LAND COVER 1990.2000.2006).

El desenvolupament del Pla Comarcal de la Costa Blanca de l'any 1973, acompanyat de la resta de Plans Generals d'Ordenació Urbana de l'època, emparaven la generosa qualificació de "sòl rústic d'interès turístic", generant intensos fenòmens d'ocupació humana en les zones més fràgils i atractives dels territoris.

Amb el pas dels anys, Calp s'ha convertit en tot un laboratori de casos urbanístics conflictius. En la "nova" economia basada en el turisme, el medi ambient i la societat, mai trobaren l'equilibri i el diàleg requerit. En el nom del "turisme", era fàcil trobar-se un context social d'actitud passiva, o més bé proactiva en termes de venda i explotació del territori com a única alternativa d'afrontar el fenomen.

Tots els casos referits en aquest capítol, han generat polèmica als mitjans de comunicació. Immediatament es traslladaren als carrers en forma de manifestacions cíviques. La pressió social, en forma de queixes i mobilitzacions més o menys espaciades en el temps, almenys aconseguen generar la suficient força per minimitzar l'impacte original d'alguns projectes. És el cas del vessant nord del Penyal d'Ifac, la protecció de les Salines i els Banys de la Reina, els dos últims, encara estan sense resoldre.

El municipi de Calp ha transitat entre la passivitat social i la posada en venda del seu territori. No obstant això, en tots els casos esmentats han existit manifestacions socials cridaneres al llarg de la seua història, amb els escrits en premsa del malaurat Jaume Pastor i Fluixà, Josep Vicent Marqués, Emili Piera o el Col·lectiu Cultural l'Àgora, entre altres. Posteriorment, continuarien les manifestacions fetes per col·lectius tan variats com la Plataforma per la Defensa d'Ifac, el Grup d'Opinió el Rogle, El Runar de Benissa, les Joventuts Socialistes, l'Associació Cultural i Ecologista de Calp –ACEC-, l'Associació d'Abusos Urbanístics No -AUN-, Greenpeace, la Sociedad Española de Ornitología –SEO-, Ecologistes en Acció o el Grup Naturalista i Ecologista el Xoriguer.

4.1. Ifac: la defensa d'un símbol

L'indret geogràfic més característic del sud de la Marina Alta, va passar per diferents mans privades al llarg de la història, fins que es va convertir en Parc Natural l'any 1987. Malgrat aquesta protecció, el vessant nord del Penyal d'Ifac estava en una situació d'indefensió per les pressions urbanístiques. Una pressió que provocaria que l'any 1994, el Ple del Consell de la Generalitat, adquirira els vora 30.000 m² per un total de 1.913 milions de pessetes, perquè passaren a formar part del Parc Natural. Amb l'acord, la Generalitat Valenciana complia així una sentència judicial que obligava a indemnitzar a la potent promotora urbanística d'aleshores, *Edificaciones Calpe S.A*, societat mercantil administrada pels germans Ballester. L'empresa estava interessada en construir un ambiciós projecte residencial anomenat *Pueblo Ifach*, amb 280 bungalows i un hotel, després de comprar els terrenys, l'any 1984, a l'antic propietari del Penyal.

Val a dir que ja existiren entre els anys 1971 i 1981, les pretensions de construir el vessant nord de la roca, per part d'un grup particular, amb una superfície en planta de vora 500.000 m² desglossada en tres zones (A,B,C). Un gran projecte urbanístic, emparat en el Pla General de 1972 i el PP-2 de 1976 i que considerava el terreny apte per a urbanitzar.

El període de temps entre 1983-1989 seria el transcurs de redacció dels treballs d'Avanç del nou planejament urbanístic. Un document que encara contemplava la urbanització quasi completa del vessant nord d'Ifac. De forma paral·lela, la Conselleria d'Obres Públiques (extinta C.O.P.U.T.), paralitzava la seua declaració final com a Parc Natural, mentre l'Ajuntament no protegira els terrenys des del planejament. La manca d'acords polítics per falta de majories o postures clares, propiciaria que el govern autonòmic, l'any 1985 i mitjançant un conveni urbanístic amb el promotor, aglutinara tota l'edificabilitat als 30.000 m² del tram més baix del vessant. Aquest conveni, acabaria plasmant-se als plànols d'ordenació urbanística del Pla General aprovat l'any 1989.

Fruit de tots aquests moviments especulatius, es conformaria el 1994 la Coordinadora per la Defensa d'Ifac, liderada inicialment per part de l'oposició política del moment, i que prompte es veuria recolzada per una quantitat considerable de ciutadans, intel·lectuals i famosos a títol particular. L'expulsió del president del partit pels seus òrgans superiors per manifestar-se contrari al projecte, faria que la Plataforma tinguera, a partir d'eixe moment, un recorregut lliure i sense entrebancs polítics. L'organització convocaria en un cinema *Alhambra* de gom a gom, a tots els veïns del municipi.

Tanmateix, també es convidaren als membres de l'empresa dels germans Ballester, per tal d'explicar les seues intencions. L'empresa únicament trobaria

el recolzament del Grup Pro-Defensa dels Interessos Turístics i Econòmics de Calp, representada per alguns promotors i agents immobiliaris, i que reunirien unes 900 signatures a favor de l'operació.



Primeres intencions de construcció -anys setanta i vuitanta-

En aquell any de 1994, la plataforma seria capaç de convocar importants manifestacions a l'Avinguda Gabriel Miró o al mateix port de Calp, organitzant una emotiva festa el mes de juny, que ajuntaria unes 1.500 persones. El col·lectiu també arreplegaria quasi 18.000 signatures amb la pretensió de fer-les arribar, fins i tot, al Parlament Europeu (CARRIÓ A.L. 1999: 835).

La gestió urbana no era gens fàcil, ja que el Conseller del moment preveia tota la partida pressupostària d'indemnitzacions per protegir la Marjal de Pego-Oliva, amb vora 8.000 milions de pessetes, quan a Calp es necessitaven els 1.913 milions. La posició de l'Ajuntament era de total incapacitat per compensar el valor dels terrenys, ja que això suposava desembutxacar una quantitat similar a tot el pressupost corrent d'un any sencer. Finalment, es va traslladar tota la pressió d'indemnització a la Generalitat Valenciana.

No sense conflictes interns, el Conseller d'Obres Públiques aprovaria el següent planejament urbanístic l'any 1995, desclassificant el vessant nord d'Ifac i deixant-lo baix la qualificació de "sistema general d'espais lliures". Una gestió final que generaria problemes en les valoracions en relació amb els preus per garantir les indemnitzacions. Tant és així, que foren recorregudes al Tribunal Superior de Justícia -TSJ- per part de l'empresa promotora. De fet, la tramitació i incorporació dels terrenys de forma definitiva al parc va ser molt lenta, sobretot pels canvis en la tramitació de la titularitat dels terrenys.

Es pot afirmar que el paper de la Plataforma per la Defensa d'Ifac va ser fonamental en la tasca de reafirmar la conscienciació social. De fet, ha sigut el moviment assembleari més important de la història del poble. Però també

caldría atorgar el mèrit a la gestió final del Consell, o més bé del President de la Generalitat, que de forma quasi personalista, va fer possible l'operació amb l'acord de protecció de l'any 1994. Les indemnitzacions començarien a ser efectives a partir de l'any 1999.

4.2. Pla Parcial del Saladar

Les Salines de Calp van deixar de ser una activitat econòmica l'any 1988 (PASTOR P.: 1997:208). En realitat, es tracta d'uns dipòsits al·luvials quaternaris en els quals la ubicació del Penyal d'Ifac i dues restingues litorals, han sigut els factors fonamentals per a la formació d'aquesta Zona Humida Catalogada pel Consell l'any 2002.

Aquest paratge sempre ha sigut tema de debat i controvèrsia, especialment quan es tracta d'aclarir el valor cultural i ambiental que persones, col·lectius i administracions competents, li atorguen.



Salines en explotació (Font <http://historiadecalp.net/>).

La llista de factors que expliquen la qüestió urbanística del Saladar, és quasi impossible de detallar en aquest resum, en què cal recordar, fins i tot, els somnis de fer una ciutat lacustre, *Delirios Venecianos*, allà pels anys setanta (LURI J.L I SALA J.A: 2003:381), o les lluites internes en la Generalitat per les disputes i denúncies fetes al conseller del moment, en l'extorsió i requalificació dels terrenys conegut com "cas Calp" l'any 1990.

L'amenaça urbanística venia de la mà d'una "Zona de reserva urbana" al planejament dels anys setanta, posteriorment reconvertida en "Pla Parcial núm. 4 del Saladar". Un pla amb nombrosos entrebancs en la redacció o tramitació del sector, mai acomplits en temps i forma. També cal assenyalar els pronunciaments de caire mediambiental vinculats a fets tan ressenyats, com la pròpia declaració del Catàleg de Zones Humides adés esmentada, així

com els expedients de Costes, i que afirmarien que les Salines eren inicialment Zona de Domini Públic Marítim Terrestre al 1993. Curiosament, es declararien de titularitat privada després de la sentència del Tribunal Suprem, l'any 2004 (GARCÍA PÉREZ M. 2004:399). Caldria afegir, a més, la proposta del nou partió efectuat per la Direcció General de Costes l'any 2005, exposada al públic durant l'any 2007, i que afectava a una sèrie d'habitatges pensats per a la protecció oficial.

Totes aquestes qüestions, generarien les conseqüents modificacions del propi Pla Parcial núm. 4 al llarg dels anys, sobretot en l'ajust i definició de les seues fites. En allò que es considera estrictament territorial, s'ha acabat per ampliar les superfícies no urbanitzables, passant dels 297.000 m² del planejament urbà dels anys 1989 i 1995, fins als 395.000 m² de superfície protegida en l'Homologació del Pla General de 1998. Una ampliació de proteccions, a canvi d'atorgar majors edificabilitats als perímetres del sector.



Comparativa dels Plans Generals 1995-1998 i que mostra més protecció d'espais a canvi de més edificabilitat.

En referència a les persones, agents socials i empreses interessades, d'una banda, es pot identificar els interessos dels propietaris agrupats al voltant de la Comunitat de Béns del Saladar i l'Agrupació d'Interès Urbanístic "el Saladar", que disposaven inicialment de més de 220.000 m². Prompte apareixien els interessos propis de l'agent urbanitzador de la zona: *Entorno Urbanístico del Mediterráneo –Eurmed SA-*. L'Ajuntament, en expectatives de finançament local, esperava l'ingrés a compte de la liquidació de llicències, sense oblidar la quantitat considerable de particulars i d'empreses que podrien adquirir unitats d'aprofitament urbanístic al Pla Parcial, derivats de la signatura de convenis per la cessió d'altres terrenys que eren d'interès per al municipi.

En atenció a les postures dirigides cap a la protecció integral del paratge, destaca, sens dubte, el paper desenvolupat per l'Associació Cultural i Ecologista de Calp –ACEC-. Un grup que es va convertir en el moviment d'integració i acostament multicultural més efectiu que mai ha tingut aquest poble, doncs aglutinava alguns residents, població estrangera i ecologistes. També es comptaria amb el compromís i treballs mobilitzadors del grup de Benissa, el Runar. Després se li afegirien nombroses colles ecologistes i de residents europeus, que donarien la pertinent cobertura en forma de protestes i mobilitzacions. Més de 5.500 signatures, campanyes, invitacions a Eurodiputats per a visitar la zona, queixes formals i escrits, foren les tasques desenvolupades per aquests grups al llarg dels anys. Les queixes s'aglutinaven al voltant del propi impacte del sector urbanístic en les aus migratòries, la suposada contaminació d'aigües fecals, l'obertura de vials o la pròpia volumetria final dels edificis, que agredien el paisatge.



Manifestació per l'Avinguda Gabriel Miró per protegir les Salines.

L'esmentada obertura dels vials perimetrals i algunes actuacions constructives de caràcter aïllat, han sigut el resultat provisional d'aquest Pla Parcial, paralitzat fins l'esclat de la *bombolla immobiliària* de l'any 2008. En aquest procés de calma social i empresarial, la Consellera d'Infraestructures, Territori i Medi Ambient, davant la manca d'acords polítics a la Comissió de Medi Ambient del Congrés dels Diputats l'any 2012³, es comprometia públicament a declarar les Salines com Espai Natural Protegit vinculat al Penyal d'Ifac.

4.3 Els Banys de la Reina: defensa i controvèrsia

Els Banys de la Reina són uns jaciments arqueològics d'època romana que es localitzen entre el casc urbà de Calp i el port, en l'antiga partida del Morelló, amb un potencial cultural i mediambiental molt destacable.

Als terrenys subjectes a la zona de protecció arqueològica, cal afegir una protecció mediambiental afegida de microreserva de flora, fruit de la presència de la planta *Allium subvillosum*, i que es troba dins del *Catàleg de Flora Amençada Valenciana*.

Al llarg dels últims anys, l'àmbit d'actuació urbana o de protecció del sòl, segons es focalitze la problemàtica d'aquest paratge, s'ha modificat en funció de les diferents propostes derivades de la Conselleria de Cultura, sentències judicials, i perquè no dir-ho, per la pressió política i social existent al voltant de la seua defensa.

Segons Ortola Tomàs A. (28:2008), els fets relacionats amb la seua necessitat de protecció començarien el 8 d'octubre de 1970, moment en què la Comissaria General del Patrimoni Històric Nacional, remetria una carta a l'Ajuntament de Calp incoant un expedient per declarar determinades zones del municipi, com a "Paratge Pintoresc del Penyal", amb la inclusió dels terrenys que vinculaven els Banys de la Reina.

Aquests terrenys sempre han estat destinats a la construcció, ja que van ser declarats inicialment aptes per edificar al Pla Parcial núm. 1, aprovat el 28 de juliol de l'any 1976 per la Comissió Provincial d'Urbanisme. El recinte afectat

³ Amb motiu de la problemàtica per la disputa de la titularitat dels terrenys, en l'any 2005 la Ministra de Medi Ambient demanaria un Pla Integral de protecció que mai s'executaria. Al 2012, el Partit Socialista faria una proposta no de llei, reclamant al Partit Popular al Congrés dels Diputats, que s'agilités aquesta eina de gestió per la zona. El Partit Popular rebutjà la proposta, i faria una nova proposició de caràcter propi, que derivava la responsabilitat de les competències al govern autonòmic, en el marc de la Llei 11/1994, d'Espais Naturals Protegits. Finalment, la Consellera de Medi Ambient, anunciaria la gestió del paratge amb una figura que encara està per determinar.

contemplava un total de sis parcel·les amb una superfície total de 17.693 m².

El 10 de maig de 1978, s'acorda per unanimitat de les forces polítiques, protegir els Banys de la Reina, acotant una proposta geogràfica en relació amb l'àmbit inicial, i que després seria redefinida en un document que data de l'any 1981.



Emplaçament de les restes arqueològiques i parcel·les afectades pel PP núm.1 (Font: Ortolà Tomàs).

L'any 1983, un grup d'aficionats a l'arqueologia, la història i la cultura de Calp, s'encarregarien de pressionar al Director General del museu Arqueològic Provincial d'Alacant, per començar a excavar en l'entorn del Molí del Morelló. És en aquest moment, amb les primeres excavacions, quan començarien els primers conflictes seriosos entre els propietaris i el propi Ajuntament de Calp.



Excavacions realitzades pel grup de Calpins (Font: Ortolà Tomàs).

Després de la constitució d'una Junta de Compensació del Pla Parcial núm. 1 per precisament compensar les sis parcel·les afectades, el plenari de 5 de maig de 1986, tractaria el Pla Parcial núm.1, incloent diverses consideracions al voltant d'aquest jaciment i que finalment forçarien la realització d'uns sondejos arqueològics abans de donar qualsevol llicència d'obres.

El 8 de febrer de 1988, es concedeix llicència als edificis *Hernando I i II* en les parcel·les 40 a i 40 b. El 29 de febrer, les noves troballes obligarien a realitzar una excavació arqueològica d'urgència.

Al mes de febrer de 1989, la Conselleria subroga el Pla General de Calp, ja que l'equip de govern no va tenir els vots suficients per la seua aprovació. De sobte, la nova redacció del Pla General d'Ordenació Urbana 1989-1994, redefiniria la morfologia del sector respecte al Pla Parcial dels anys setanta. Així, amb les noves troballes descobertes, es deixaria ara la meitat de les parcel·les orientades cap al mar, com a "sòl de protecció arqueològica -zona verda", mentre que la resta de les parcel·les orientades cap a l'avinguda Europa, quedarien dins del que serien solars urbans edificables. La resolució de la Direcció General de Patrimoni Cultural de la Generalitat Valenciana, marcaria les pautes per compensar els terrenys d'aquestes parcel·les. Segurament és en aquest punt, quan es perdria l'oportunitat de protegir tot el sector i no part d'aquest, desencadenant nombrosos problemes jurídics al consistori calpí.

A petició d'un dels propietaris, l'any 1996, el govern local atorgaria llicència de construcció en una de les parcel·les que en eixe moment es consideraven edificables, moment en què eixiren noves prospeccions arqueològiques i troballes en forma de gran mosaic romà i que forçaren la suspensió cautelar de les obres.

Prompte començarien els reclams dels col·lectius socials i culturals, encapçalats al seu moment per les Joventuts Socialistes i el Grup d'Opinió el Rotgale, que demanaven la protecció de tot el jaciment. Unes manifestacions que reclamaven de forma contundent la protecció integral del paratge, tant al consistori calpí, com a la pròpia Conselleria de Cultura.



Comparativa del planejament urbà. Segona imatge: pamflets contra la construcció.

La incoació d'expedient de Bé d'Interès Cultural -BIC- de 1996 per part de la Direcció General de Patrimoni Artístic de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, no acabava de resoldre's. La problemàtica es traslladava ara al plenari municipal, que havia de resoldre l'origen econòmic de les compensacions.

La qüestió no acabava de solucionar-se i aprofitant l'Homologació del Pla General de 1998, es reconeixeria en la seua ordenació, els drets dels propietaris de la façana més litoral i obligaria a deixar com a urbanes aquestes parcel·les. Aquesta solució, totalment contrària a les solucions urbanístiques inicials, sepultaria ara part de les restes inicialment protegides. Aquesta paradoxal decisió es podria dir que vindria avalada mitjançant l'al·legació per la Directora General de Patrimoni a l'esmentada Homologació del Pla General. D'alguna de les maneres, la directora considerava, arribats al punt, que el front orientat cap al passeig marítim, tenia menys valor arqueològic que alguns solars interiors. Així, en aquest any de 1998 i que recordem és l'any d'aprovació del nou instrument de planejament, es signaria el controvertit "conveni" entre les tres parts: Ajuntament, propietaris-mercantil Morelló SA i la Conselleria de Cultura. Entre altres qüestions, es manifesta el fet de fer complir amb les determinacions marcades en l'al·legació de la Directora General de Cultura.

Durant els anys 1999 i 2000 es produïrien els primers acords i permutes entre l'Ajuntament i els propietaris, per tal d'aconseguir els terrenys acordats. La Mercantil Morelló SA, tornaria a demanar la pertinent llicència d'obres, moment en què la Conselleria de Cultura, en base als treballs arqueològics realitzats, reclamaria per escrit la protecció integral dels terrenys situats dins de l'expedient BIC encetat al 1996.

Davant aquest nou gir per part de l'administració autonòmica competent, l'Ajuntament passaria a suspendre la llicència demanada, supeditant qualsevol actuació a les seues normes urbanístiques subjectes a una "Àrea de possible interès Arqueològic -APIA" i es redactaria una proposta vinculada a la protecció integral del jaciment, amb la Modificació núm. 3 del Pla General de 1998, al qual li seguiria un Pla Especial que preveia un Parc Cultural en tota la zona. Parlem del període 2000-2002.

Les esmenes de la Comissió Territorial d'Urbanisme per l'aprovació del Pla General, provocaren un nou trencaclosques i el plenari municipal intentaria traure endavant un complex mecanisme de gestió urbanística que consistia en traslladar els aprofitaments urbanístics en dues parcel·les de titularitat municipal, en altres llocs del municipi. Els propietaris, rebutjaren l'any 2002 l'oferta de la Comissió Territorial d'Urbanisme emparats en la sentència del Tribunal Superior de Justícia -TSJ- l'any 2004, que entenia que

no es corregien els seus drets en l'àrea de repartiment, ja que l'Ajuntament oferiria una parcel·la pública com a compensació.

El Tribunal Suprem dictaria al juliol del 2009, un nou pronunciament pel recurs de cassació presentat per l'Ajuntament de Calp l'any 2004, anul·lant la modificació del planejament i tornant a l'estat d'ordenació del Pla General de 1998 que inclou l'edificabilitat de determinades parcel·les del sector.

L'Ajuntament es veuria amb l'obligació d'acceptar la sentència del Tribunal Suprem l'any 2010. Això sí, amb la incertesa jurídica de tenir aprovat el Pla Espacial per part de la Conselleria de Cultura. Així doncs, es tornaria a remetre i aprovar la modificació núm. 3 del Pla General a la Comissió Territorial d'Urbanisme (2011), amb les esmentades interpretacions municipals de la sentència. La Comissió aprovaria definitivament el Pla Especial de Protecció i denegaria l'aprovació de la modificació puntual del Pla General núm. 3.

La complexitat actual es resumeix en el fet que, en l'actualitat, es compta amb dos eines urbanístiques que marquen ordenacions distintes: la del Pla Especial i la del Pla General en la seua modificació núm. 3. Fruit d'això, es tornarien a suspendre llicències l'any 2010, denegant la cèdula urbanística a un dels propietaris, provocant nou recurs contenciós administratiu i reclamacions per responsabilitat patrimonial contra l'Ajuntament de Calp.

La problemàtica dels Banys de la Reina encara segueix pendent de solució. L'any 2013, l'Ajuntament de Calp ha valorat els terrenys al voltant de 45 milions d'euros. La resolució final del cas serà, molt probablement, judicial i perniciosa per a les arques de l'Ajuntament.